

АКСІОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ “ПРАВДА”

Леоценко Д.І. (м. Запоріжжя)

Анотація

Стаття присвячена дослідженню поняття “правда” в контексті його світоглядного значення. Реалізовано завдання з’ясувати, до якого аспекту світогляду відноситься дане поняття та зроблено спробу сформулювати власне визначення “правди” як узагальнюючого аксіологічного поняття. Вирішення цього завдання дозволяє більш оптимально підходити до розуміння багатьох складних соціальних процесів минулого та сьогодення.

Ключові слова

ПРАВДА, ЦІННІСТЬ, ПЕРЕКОНАННЯ, ІДЕАЛ, ІСТИНА, ПРАВДИВІСТЬ, СВІТОГЛЯД, АКСІОЛОГІЯ, ОПТИМІЗАЦІЯ.

Вступ

Об’єктом даної роботи є феномен правди, дослідження якого до останнього часу не відрізнялись детальністю та конкретністю. Тривалий час традиційно вважалось, що поняття “правда” не відноситься до кола філософських проблем, хоча окремих аспектів цього питання опосередковано торкаються у своїх працях філософи, історики та соціологи як минулого так і сьогодення.

Таким чином, сучасний стан даного питання характеризується, з одного боку, певною нерозробленістю проблеми внаслідок ігнорування поняття “правда” як філософського. Але з іншого боку, необхідність пошуку шляхів сприяння орієнтації суспільства та особистості у складних соціальних процесах сучасності обумовлює актуальність більш глибокого та всебічного розкриття питання правди. Саме цим пояснюється те, що серед сучасних філософських видань, більшість з яких продовжує зберігати традиційний підхід до означеного питання, почали з’являтися такі, що виявляють до нього більшу або меншу зацікавленість.

У деяких з них термін “правда” тільки згадується в контексті гносеологічної [8, 558] або аксіологічної [9, 424,430] проблематики, але при цьому не робиться ніякої спроби дати бодай найпростіше визначення. В інших [4, 226; 6, 506-507] дається визначення поняття “правда”, але без його достатнього, як на наш погляд, обґрунтування, що, в свою чергу, обумовлює виникнення ряду критичних запитань до авторів. І тільки незначна кількість робіт [1, 5] присвячена спеціальному аналізу даного питання. Таким чином, кожне нове дослідження, яке містить теоретичний аналіз цієї недостатньо дослідженої проблеми, має практичне значення, якщо це сприяє вирішенню питання про поняття “правда” як одного з основних світоглядних.

Мета статті:

- дати гносеологічний і аксіологічний аналіз поняттю «правда»;

- визначити світоглядний аспект поняття «правда»;
- дати характеристику поняттю «правда».

Обговорення проблеми

Завдання даної роботи полягає в тому, щоб, проаналізувавши існуючі підходи до визначення поняття “правда”, конкретизувати його шляхом їх уточнення, визначити його властивості та встановити, до кола питань якого світоглядного аспекту воно відноситься. При цьому останнє безумовно передбачає з'ясування питання про співвідношення поняття “правда” з іншими філософськими категоріями та поняттями. Але останнє питання буде розглянуте тільки в загальному вигляді, оскільки воно потребує окремого вивчення. При попередньому розгляді існуючих визначень поняття “правда” привертає увагу те, що загальним для переважної більшості з них є наголошення на його аксіологічному змісті. Про це свідчать наступні приклади:

– правда розглядається як одна з “базових життєвих цінностей” [4, 225-226];

– “правда – це соціально-філософська категорія, яка являє собою об'єктивно-істинне знання про світ, що міститься у соціальному контексті і *проявляється як ціннісне усвідомлення людиною світу та самої себе* (курсив наш. – Д.Л.)” [5, 17];

– “правда... – особлива форма поєднання істини з життєвими нормами людини. Правда – це істина, що стала принципом життя... Правда включає нормативний аспект, ідеал” [6, 506-507];

– “правда всегда представляла особенную этическую ценность для русского мировоззрения... Оставаясь в чине сокровенной ценности, правда... не заключена в условные правила и законоположения” [1, 185-186].

На наш погляд, це має сенс, оскільки правда багато в чому визначає цілі, спрямовує поведінку і виступає як показник ступеню небайдужості людини до оточуючої дійсності. Таким чином, правдою для людини може бути тільки те, що виступає для неї як значущість, причому значущість не яка завгодно, а позитивна, в основі якої лежать базові цінності та ідеали. Але якщо аксіологічний зміст поняття “правда” не викликає сумніву, то її ототожнення із категорією “істина” не здається таким вже беззаперечним. І ще більше це враження посилюється тим, що для пояснення змісту розглядаємої категорії застосовуються, на наш погляд, логічно суперечливі положення.

Щоб було зрозуміло, про що йдеться, згадаємо, що істина, діалектично поєднуючи в собі абсолютне та відносне, може бути тільки об'єктивною і конкретною. Таким чином, істина не може бути якою завгодно, тому що вона може бути тільки адекватною реальності, яка відображається суб'єктом у конкретно визначених межах. Але, визначивши правду як істину, що стала принципом життя, автор статті у “Філософському енциклопедичному словнику”

продовжує: "...не може бути універсальної правди, оскільки не існує універсальної людини. Завдяки тому, що *правда* потребує певних форм поєднання істини з життям, вона є *багатоіпостасною*, може *набувати різних витворів*, у той час як *істина єдина щодо певної області* (курсив наш. – Д.Л.)"[6, 507]. Отже, правда може бути різною, але тоді вона за визнанням самого автора не може бути істиною! Таке протиріччя у судженнях, на наш погляд, викликане, з одного боку, розумінням того, що "істина" та "правда" – це все ж таки різні категорії, а, з іншого боку, невизначеністю останньої і, як наслідок, нездатністю чітко зафіксувати їх відмінності. Головна ж різниця полягає в тому, що, на відміну від істини, однією з головних ознак якої є об'єктивність, правда має яскраво виражений персоніфікований характер.

Це не означає, що правда взагалі не може бути об'єктивною. Але коли ціннісні уявлення об'єктивні, а, отже, мають теоретичну оформленість і логічну доведеність та ще й підтверджуються суспільно-історичною практикою, то тоді ми маємо справу з правдою – істиною.

Невизнання персоніфікованого характеру правди призводить до невиправданого звуження рамок даної категорії, а, отже, не дозволяє створити повного всебічного уявлення про неї. Підтвердження цього можна зустріти у іншого автора:

"Правда, на відміну від істини, як категорії пізнання, є категорією соціальної філософії, яка відображає науково обґрунтовані шляхи утвердження вільного демократичного суспільства (курсив наш. – Д.Л.)" [5, 10]. Складається враження, що, з точки зору автора, правда – це та ж істина, але досягнута в процесі філософського аналізу суспільства і тому змушена змінити назву. Далі автор констатує, що: "Зміст правди включає в себе об'єктивне знання та істинну оцінку, яке має форму переконання, впевненості та віри" [5, 11]. Але тоді можна стверджувати, що практично до доби Нового часу, коли було сформульовано кредо "вірю, тому що знаю" замість "знаю, тому що вірю", людство й гадки не мало про правду. А як же ж тоді визначити, чим були ціннісні орієнтації пересічної середньовічної людини, глибоко релігійні переконання і віра якої базувались далеко не на "науково обґрунтованих шляхах" і мабуть все ж таки не на "об'єктивному знанні", але за які вона з тією ж впевненістю ладна була віддати життя?

Історично ж першими, хто звернув увагу на особистісний характер правди, були безумовно софісти. І хоча їх філософські погляди традиційно кваліфікуються як суб'єктивний ідеалізм [2, 105] або як релятивізм, який доходить до цинізму [3, 62], саме в них виявляється розуміння того, що людина сама здатна визначати, що для неї є вірним, а отже важливим. У зв'язку з цим доцільно згадати, що саме цей період К.Ясперс визначає як "осьовий час", характерною

ознакою якого є формування уявлень про персоналістичні цінності [11, 32-35].

Все ж таки згаданий автор визнає багатоманітність поняття «правда»: «Істина є тим положенням, в якому “правди” можуть не тільки конкурувати, але й переходити одна в одну. На цій основі створюється духовний світ, де істина та правда є процесом, рушійною силою якого є єдність та боротьба протилежностей істини та помилки, *правди та брехні* (курсив наш. – Д.Л.)“ [5, 11]. В цьому твердженні майже з усім можна погодитись, крім останнього (виділеного).

Справа в тому, що протилежністю “брехні” є не “правда”, а “правдивість” – поняття зовсім не тотожні, не зважаючи на однокорінність слів, якими вони позначаються. “Правдивість” – це відповідність висловлювань, слів (можна було б додати “*та вчинків*” (розрядка наша. – Д.Л.)) того, хто говорить, його думкам та переконанням [7, 357]. І якщо брехня як свідоме перекручування реальності чи то на ділі, чи то на словах використовується кимось у відповідності зі своїми уявленнями про цінності, то для нього це буде засобом реалізації своєї правди, хоча б ця правда і не співпадала із загально визнаними уявленнями.

В роботах, до аналізу яких ми звертаємося, чітко простежуються два підходи до розуміння правди: або як однієї з великого переліку людських цінностей, або як сукупності цінностей.

На наш погляд, вірним є останнє твердження. Для кожної людини витoki правди складаються з тих світоглядних уявлень, які визначаються нею як вірні. І вже у тому, що в силу своєї різноманітності та мінливості світ сприймається різними людьми по різному, полягає одна з причин багатоманітності правди.

Зрозуміло, що, виступаючи як аксіологічне поняття, “правда” взаємопов’язана з категоріями інших аспектів світогляду. Так, наприклад, аксіологічні уявлення формуються на підставі онтологічних, які в свою чергу розкриваються через гносеологічні. Зі свого боку правда як система аксіологічних поглядів обумовлює формування уявлень про мету, шляхи та засоби діяльності, в тому числі і пізнавальної. Таким чином, правда значною мірою обумовлює об’єктивацію свідомості через практичні дії, виходячи з конкретних вимог до умов існування. Як світоглядному поняттю “правді” притаманні деякі властивості світогляду:

1. В залежності від форм відображення, аксіологічні уявлення можуть формуватись або у вигляді “світосприйняття”, або у вигляді “світорозуміння”. Тобто, як і світогляд, взагалі, правда може формуватись на буденному або на теоретичному рівнях. Саме в останньому випадку правда, як вже пояснювалось вище, може набувати статусу істини.

2. В залежності від суб’єкта – носія, правда може бути персональною або колективною. При цьому останнє необов’язково

означає, що колективна правда автоматично позбавляється суб'єктивності. Колективна правда фіксує ті ціннісні уявлення, які є загально визнаними в конкретному суспільстві або в соціальній групі й обумовлюються їх рівнем розвитку, національною чи культурною приналежністю або спільністю соціального статусу.

Для ілюстрації першої із зазначених властивостей наведемо у вигляді прикладу один з підходів до визначення “правди”, який виділяється з проміж інших своєю оригінальністю: «Поняття правда не піддається вербалізації, поняття взагалі не точно відтворює відношення до цінностей, або створюється з участю направлено на нього почуття» [1, 185].

Звичайно для підтвердження такої позиції можна підібрати відповідні висловлювання у визнаних авторитетів, зокрема у К.Г.Юнга: «Ніяке інтелектуальне визначення не може передати будь-які специфічні особливості почуття» [10, 581].

Обидва висловлювання тільки підтверджують те, що правда, яка будується на буденному рівні на підставі логічно не оформлених почуттів та емоцій, і не потребує чіткого визначення, тому що вона не претендує на розуміння своєї сутності.

Висновки

Але на завершення, незважаючи на авторитетність наведених висловлювань, спробуємо сформулювати визначення категорії “правда”, позначивши найбільш суттєві її ознаки: Правда – це система поглядів, що набули для людини або суспільства аксіологічної значущості, тобто стали тими переконаннями та ідеалами, які в сукупності визначають сенс людського існування.

Зрозуміло, що наведене визначення потребує подальшого вивчення і вдосконалення. Зокрема, актуальним і перспективним здається питання про конкретизацію поняття “історична правда” як одного з визначальних факторів формування об'єктивного підходу до розуміння багатьох соціальних процесів.

Перспективи наукових подальших досліджень:

- ✓ формування концепції правди як аксіологічної парадигми;
- ✓ фактори, що сприяють формуванню об'єктивного підходу до розуміння соціальних процесів;
- ✓ шляхи оптимізації феномена правди.

Джерела

1. Арановский К.В. Аксиология правды в русском мировоззрении и государственное право// Известия высших учебных заведений. Право – 2003. – №6.
2. Введение в философию В 2 ч., Ч.1/ Под общ. ред. И.Т. Фролова – М.: Политиздат, 1990.
3. История философии: конспект лекций/ Под. общ. ред. Воловика В.И. – Запорожье: ЗГУ, 1994.

4. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: онтологія людини. – К.: Абрис, 1995.
5. Чехун Н.В. Правда як соціально-філософська категорія: Автореферат дис., на здобуття наукового ступеня канд., філософських наук. – К., 1995.
6. Філософський енциклопедичний словник/ Гол. ред. В.І.Шинкарук. – К.: Абрис, 2002.
7. Философский энциклопедический словарь/ ред.-составит. Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблёва и др. – М.: ИНФРА, 1999.
8. Філософія: підручник/ За ред. Горлача М.І. та інш. – Харків: Консум, 2001.
9. Філософія: підручник/ За ред. Г.А. Заїченка та ін. – К.: Вища шк., 1995.
10. Юнг К.Г. Психологические типы. М.: Университетская книга, 1998.
11. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М.: Политиздат, 1991.

Стаття надійшла 18.02.2005 р.